

SIGILIUL DEPUTĂȚIEI FONDURILOR ȘCOLARE NAȚIONALE PREPARANDIALE DE LEGE GRECO-NEUNITE (1815)

Augustin Mureșan*, Maria Alexandra Pantea**

Cuvinte cheie: Arad, școală pentru pregătirea învățătorilor (Preparandia), sigiliu, Deputăție, fond școlar.
Keywords: Arad, teacher training school (Preparandia), seal, Deputation, school fund.

Seal of the National Preparatory School Funds Deputation by Law Greek-Non-Uniate (1815) (Abstract)

At the beginning of the 19th century, the authorities in Vienna took a series of measures aimed at modernizing education in the Austrian Empire. Under the influence of the French Revolution and in the context of the Napoleonic Wars, the establishment of three teacher training institutions (preparandia) for the Orthodox population of the empire was approved. In this context, school deputations were organized with the purpose of managing the educational funds necessary to support and operate the new schools. In this article, the authors present the seal of the Deputation that administered the national preparandial school funds for Romanian Orthodox believers of the Greek non-united rite. The seal is dated 1815, which marks the year the seal was created.

Cercetarea unor izvoare documentare cu privire la istoria Preparandiei și a Institutului Pedagogic-Teologic din Arad¹ a scos la lumină câteva sigilii folosite de către aceste instituții școlare românești arădene². Printre aceste sigilii a fost

identificat și sigiliul Deputăției³ care administra fondurile școlare naționale preparandiale de lege greco-neunite din imperiu (1815)⁴.

În rândurile de mai jos, ne propunem să prezentăm acest vestigiu sigilar⁵. Dar înainte de a-l prezenta, ne vom referi la această Deputăție.

În atmosfera de presiune a spiritului public românesc care-și căuta corespondența cu cel european, împăratul Francisc I decide în 12 februarie 1810 să numească pe Uroș Nestorovici în calitate de inspector general al școalelor ortodoxe din

* Complexul Muzeal Arad; e-mail: augmuresan49@gmail.com.

** Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” din Arad; e-mail: mariapantea82@gmail.com.

¹ În legătură cu istoria Preparandiei din Arad, vezi Teodor Botiș, Avram Sădean, *Cei dintâi ani din trecutul și viața Preparandiei (Școlii normale) greco-ortodoxe române din Arad*, Arad (1912); Teodor Botiș, *Istoria Școalei normale (Preparandiei) și a Institutului teologic ortodox român din Arad*, Arad (1922); Iosif Moldovan, *Din viața școlilor românești, 120 de ani de la întemeierea Preparandiei din Arad*, Arad (1932); Vasile Popeangă, Eduard I. Găvănescu, Victor Țărcovnicu, *Preparandia din Arad*, București (1964); Vasile Popeangă, *Un secol de activitate școlară românească în părțile Aradului (1721–1821)*, Arad (1974); idem, *Școala românească din părțile Aradului între 1867–1918*, Arad (1976); idem, *Școala românească din părțile Aradului la mijlocul secolului al XIX-lea (1821–1867)*, Arad (1979); I. D. Suci, R. Constantinescu, *Documente privitoare la istoria Mitropoliei Banatului*, vol. I, (1980), 528–529; Anton Ilica, *Școala Normală din Arad*, Arad (1998); Vasile Popeangă, *Studii despre Preparandia din Arad*, Arad (2006); Doru Bogdan, Liviu Mărghit, *Țichindeal-Gură de Aur*, Arad (2000); Vasile Popeangă, *Înființarea Preparandiei din Arad în context pedagogic-cultural european, în Ziridava*, XXV/1, Arad (2010), 149–164; Doru Bogdan, *Preparandia din Arad în conștiința cultural-istorică a epocii sale (1812–2012)*, Arad (2012); Pavel Vesa, *Învățământul Teologic de la Arad (1822–1948)*, Deva (2013) ș.a.

² În acest sens, vezi Augustin Mureșan, Maria Alexandra

Pantea, Două sigilii școlare: sigiliul Institutului Regal al Școlii Preparandiale Române și sigiliul Institutului Pedagogic Teologic Greco-Oriental Român din Arad, în *Studia Theologica et Historica Aradensia*, V, nr. 5 (2023), 75–85.

³ Despre Deputăția care administra fondurile școlare naționale de lege greco-neunite din imperiu, vezi Vasile Popeangă, *Înființarea Preparandiei...*, 152; idem, *Studii despre Preparandia din Arad*, Arad (2011), 20–22.

⁴ Acest sigiliu școlar, oval-vertical identificat de noi, l-am menționat, fără a-i descrie emblema, doar legenda, fiind aplicat în ceră roșie și timbrat mobil (cu foiță de hârtie albă), ce a validat unele acte școlare, vezi Augustin Mureșan, Maria Alexandra Pantea, *op. cit.*, 79, nota 15.

⁵ Vestigii sigilare = termen ce definește generic totalitatea izvoarelor sigilare, adică a matricelor sigilare și a impresiunilor acestora, inclusiv a fragmentelor și resturilor de sigilii, existente pe documente importante, pentru efectuarea cercetărilor sigilografice, sinonim *vestigii sfragistice*; *Dicționar al științelor speciale ale istoriei, Arhivistică, cronologie, diplomatică, genealogie, heraldică, paleografie, sigilografie*, coordonator: Ionel Gal, București (1982), 236.

imperiu și, mai târziu, să-i ceară să cerceteze situația școlilor ortodoxe sârbe, grecești și românești și să facă propuneri privind îmbunătățirea calității formării învățătorilor⁶.

În 1810–1811, Uroș Nestorovici a efectuat vizite la școlile ortodoxe și s-a convins de nevoia imperioasă a formării unor învățători prin școlile normale (preparandii)⁷. Împăratul era convins de nevoia înființării lor după exemplul contagios al francezilor și în 17 septembrie 1812 a aprobat proiectele elaborate de Nestorovici în acest sens⁸. Se înființau trei preparandii, la Arad pentru români, la Szentendre pentru sârbi și la Pesta pentru macedo-români⁹.

Deputăția fondurilor școlare era o instituție nou înființată pentru organizarea și îndrumarea școlilor naționale ortodoxe greco-neunite din imperiu. Uroș Nestorovici îndeplinea atribuțiile de director al ei, dar și de inspector general al tuturor școlilor naționale ortodoxe din Ungaria¹⁰.

Deputăția era condusă de un comitet care se ocupa de adunarea fondurilor școlare și buna funcționare a școlilor din subordine. Ea avea în subordine inspectorate districtuale conduse de un director. Școlile arădene din dreapta Mureșului făceau parte din Districtul școlar al Oradei, condus din 1813 de inspectorul Ioan Püspöki, avocat de Oradea, care s-a dovedit a fi până în 1837, anul decesului său, un priceput și competent director districtual¹¹. Urmașul său a fost profesorul preparandial arădean Dimitrie Constantini, cărturar care vorbea la Universitatea din Lipsia (Lipsca) despre eroismul familiei Corvin¹².

Între anii 1832–1833 angajat ca diurnist și cancelist (secretar) la Deputăția fondurilor școlare din Buda era Petru Maller Câmpeanu¹³. Districtul

Timișoara a fost condus până în 1846, an în care a fost suspendat, de Luca Kengelaș, iar după această dată de Constantin Ioanovici, avocat din Arad, originar din Lugoj și director al Preparandiei din Arad până în 1850¹⁴. În acest an el a fost instituit inspector general al școlilor românești din Banat și avea sediul la Timișoara.

Al treilea district școlar era cel al Caransebeșului cu sediul la Lugoj, care a avut ca director pe Ioan Mihut, originar din Siclău și profesor de pedagogie la Arad. A condus acest directorat până în 1835, anul când a decedat¹⁵. De observat că profesorii Preparandiei din Arad s-au afirmat ca spirite competente în domeniul pedagogiei și au contribuit la organizarea și îndrumarea școlilor ortodoxe românești din Banat și Crișana¹⁶.

Deputăția fondurilor școlare cu sediul de la Buda a fost condusă tot timpul existenței ei până în 1872, de reprezentanți ai națiunii sârbe, deși încă de la înființare, ea avea în structura ei școli ortodoxe românești¹⁷. Uroș Nestorovici a intervenit adeseori în rezolvarea unor situații pedagogice din viața Preparandiei din Arad, remarcându-se printr-o raționalitate pedagogică a intervențiilor sale și prin adversitatea nestăpânită pe care a nutrit-o față de D. Țichindeal¹⁸. Succesorul lui Uroș Nestorovici la conducerea Deputăției a fost un spirit birocratic, Nicolae Temesvary care, în 15 ani de conducere, n-a venit niciodată la Arad¹⁹. Din anul 1841 la conducere ajunge Eugen Gyurcovich. După revoluția de la 1848, postul de inspector al școlilor naționale a fost desființat²⁰.

Deputăția avea în subordine șase districte școlare: Oradea, Buda, Bacica, Caransebeș, Timiș și Sirmiu²¹. Pentru asigurarea bazei materiale a Deputăției a fost introdus în biserică tasul al III-lea, cu aprobare împăratească, destinat școlilor²². Postul de casier al Deputăției era important și el, ca și directoratul și secretariatul ei, care a fost

⁶ Vasile Popeangă, *Înființarea Preparandiei din Arad...*, 152.

⁷ *Ibidem*.

⁸ Teodor Botiș, *op. cit.*, 16.

⁹ Iuliu Vuia, *Fragmente din istoricul pedagogicului ort. rom. din Arad*, Panciova (1887), 10.

¹⁰ Vasile Popeangă, *Înființarea Preparandiei din Arad...*, 152.

¹¹ *Ibidem*, 153.

¹² D. Constantini, *Istoria vest românilor și ost bizantinilor*, I (1856), 13.

¹³ Despre viața și activitatea lui Petru Maller Câmpeanu, vezi Costin Merișca, *O personalitate uitată a culturii române – Petru Maller Câmpeanu, Micromonografie*, Iași (2002). Despre Deputăția care administra fondurile școalelor naționale de lege greco-neunite, vezi broșura lui Petru Maller Câmpeanu, cu titlul: *Simbolul Plinelor de bucurie simțiri, carele, Tinerimea academică Română din Pesta (prin patronimea Prea cinstitului și de nobil gen născutului D. Atanasie Grabovschi de Apadia. Acelui cu învățată dorire spre cultura Neamului Românesc cuprins; precum și la mărita Deputație, carea administreză Fundusurile Shoalelor Nationale de l. g. n. u. Alesului*

Condeputat ș.a.) Prea Strălucitului și prea Sfințitului D. Nestor Ioanovici, din mila lui Dumnezeu în Eparhia Aradană cu vrednicie alesului d.l.g.n.u. Episcop; precum și în Luminatul Comitat al Aradului asesor și a. cu ocazia așezării Sale în scaunul Episcopesc din inimă fiască și umilită, îl întinde, în Buda (1829); vezi și Doru Bogdan, Preparandia din Arad în conștiința..., 40; 348–352.

¹⁴ Vasile Popeangă, *Înființarea Preparandiei din Arad...*, 153.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ Pentru detalii vezi, *Ibidem*, 153–154.

¹⁸ *Ibidem*, 153.

¹⁹ Teodor Botiș, *op. cit.*, 161.

²⁰ *Ibidem*, 395.

²¹ *Ibidem*.

²² Vasile Popeangă, *Înființarea Preparandiei din Arad...*, 153–154.

ocupat de reprezentanți ai etniei sârbe din Buda, în special. Românii au ocupat posturi minore de slujbași în diferite sectoare. Au fost în serviciul Deputăției tineri absolvenți ai Universității budapestane: Petru Maller (absolvise cursurile preparandiale la Arad), Damaschin Bojincă, George Brădean și Maxim Pascu. Dintre românii influenți din Ungaria prezenți în viața Deputăției se aflau: Atanasie Grabovschi, A. Derra și Emanoil Gojdu. Deputăția a funcționat până în 10 iunie 1872.

În ședința din 25 mai 1872, s-a decis ca fondurile naționale de la Buda să se împartă egal între Mitropolia de la Carloviț și episcopiile din Arad și Caransebeș, aparținătoare Mitropoliei Ortodoxe Române din Sibiu. Era verdictul istoriei obținut sub conducerea inspirată a Mitropolitului Andrei Șaguna. Președinte ultim al Deputăției a fost George Dosici²³.

Revenind la sigiliul Deputăției care administra fondurile școlare naționale de lege greco-neunite îl prezentăm:

Sigiliu oval-vertical (40 mm × 35 mm) aplicat în ceară roșie pe un act din anul 1816²⁴.

În câmpul sigilar (Pl. I. 1) pe o terasă²⁵, figura unui personaj cu aripi de înger, stând în picioare, orientat spre dreapta, privind spre stânga, purtând haine scurte, ținând în mâna dreaptă ridicată în poziție oblică, o diplomă de absolvire parțial desfășurată, iar cu două degete ale mâinii stângi o cheie, cu vârful în sus. În picioare el poartă sandale de tip gladiator. Personajul menționat este înfățișat într-o manieră asemănătoare zeităților antice. Deasupra acestuia, un ochi înconjurat de raze de diferite mărimi. De o parte a personajului o ramură de măsline cu frunze și fructe, iar de alta, una de stejar cu frunze și cu ghinde. Întreaga compoziție face aluzie la tineretul studios.

În exergă²⁶, între două ovale, unul perlat în interior și altul spicat în exterior s-a scris

²³ *Sitzung Protokoll pro anno*, Arhiv Vojvodine Sremski Karlovci, *fond Skolske Deputacije u Pesti*, apud Vasile Popeangă, *Înființarea Preparandiei din Arad...*, 154.

²⁴ Serviciul Județean Arad al Arhivelor Naționale (prescurtat: SJAAN), *Colecția Crișan Ștefan – Preparandia (1819–1830)*, Extrase din protocoalele botezărilor și certificate școlare eliberate pe seama elevilor Școlii Naționale Române „Preparandiale” din Arad.

²⁵ Terasă = solul cu neregularitățile lui; *Dicționar al științelor speciale ale istoriei*, 229.

²⁶ Exergă = spațiul de la marginea câmpului sigilar, de obicei cuprins între două sau mai multe cercuri (ce pot fi liniare, șnurate, perlate etc), în care se gravează textul legendei; *ibidem*, 111.

legenda²⁷ în limba latină cu litere majuscule: **SIG. DEPUTATIONIS. FUND. SCHOLAR: G. N. U. R. NATION: GENER: & PRÆP. PART: ADMIN: 1815.** Anul 1815 din legenda sigiliului este data confecționării tiparului sigilar și punerea lui în folosință. Literele „AE” din legenda sigiliului sunt ligaturi. Cuvintele legendei cele mai multe prescurtate sunt despărțite de semne grafice: un punct sau două puncte și de semnul (simbol): &. Începutul și sfârșitul legendei sunt marcate de o rozetă.

Acest izvor sfragistic autentică sub formă de *sigiliu timbrat mobil*²⁸ (cu foiță de hârtie albă) și un document emis de aceeași Deputăție, la Arad în același an 1816²⁹ (Pl. I. 2.).

Dacă comparăm simbolul din emblema acestui sigiliu cu imaginea personajului din sigiliul Preparandiei din Arad, datat 1841³⁰, și cu cel din medalia comemorativă emisă cu prilejul aniversării centenarului Preparandiei în 1912³¹, se poate observa chipul aceluiași personaj. În ciuda unui interval de aproape 100 de ani ce s-a scurs între confecționarea celor două sigilii și a medaliei, aceasta din urmă reproduce aceeași imagine cu trăsăturile ei caracteristice și chiar cu o anumită precizie anatomică a personajului.

Personajul face trimitere probabil la zeul roman Ianus, aici înfățișat cu aripi de înger³². Despre el se spune că este și deținătorul cheilor. Aici nu este vorba de chei în sensul material al cuvântului, ci de cheia științei. Cheile lui Ianus deschid ușile. Cu un toiaș în mâna dreaptă și o cheie în mâna stângă, el păzește toate porțile și stăpânește toate drumurile³³. Îngerul³⁴ semnifică aici pavăza școlarilor, prezent

²⁷ Legenda = textul scris, de obicei la marginea spațiului sigilar, circular de la dreapta spre stânga, indicând numele și atributele posesorului; *ibidem*, 153.

²⁸ Sigiliu timbrat mobil = este confecționat prin fixarea cerii calde direct pe document și punerea pe aceasta a unei foițe-timbru peste care se apăsă tiparul sigilar; *ibidem*, 217.

²⁹ SJAAN, *fond Primăria Municipiului Arad*, d. 13/1816.

³⁰ Vezi Augustin Mureșan, Maria Alexandra Pantea, *op. cit.*, 78–79.

³¹ Augustin Mureșan, Medalia comemorativă «Centenarul Preparandiei» din Arad 1912, în *Școală, cultură, națiune*, volum dedicat Prof. univ. dr. Vasile Popeangă (coordonator: Doru Bogdan), Arad (2010), 263–267.

³² Pentru detalii privind zeul roman Ianus, vezi Victor Kernbach, *Dicționar de mitologie generală*, București (1989) și *Ianuarie-luna lui Ianus-începutul cel bun*, <https://www.romania-actualitati.ro/documentare/ianuarie-luna-lui-ianus-inceputul-cel-bun-id21902.html> (accesat în 1 decembrie 2022).

³³ Jean Chevalier, Alain Gheerbrant (Coordonatori), *Dicționar de simboluri. Mituri, vise, obiceiuri, gesturi, forme, figuri, culori, numere*, Iași (2009), 228.

³⁴ Îngerii sunt înfățișați cu chip de copil, semnificând nevinovăția și puritatea, sau ca tineri, subliniindu-se prin aceasta

în rugăciunile lor, seară de seară, este păzitorul acestora, dorința spre a-i ajuta să devină oameni onești, drepți, de nădejde și să învingă toate greutățile vieții.

*Cheia*³⁵ este obiectul cu care se deschid intrările, calea spre inițiere, cunoaștere, dezlegarea soluției ce permite accesul spre succes. Cheia este simbolul misterului care trebuie pătruns, al enigmei care se cere rezolvată, al acțiunii dificile care urmează să fie întreprinsă, pe scurt, al etapelor care duc la iluminare și dezvăluire³⁶.

Diploma este rezultatul obținut ca urmare a învățării, iar cu ea ai multe avantaje de a te descurca în viață, de a-ți alege o profesie. Prețuirea de care s-au bucurat cei care aveau carte la români e reflectată în zicala populară: „Ai carte, ai parte”³⁷.

Ochiul cu pleopă și raze reprezentat aici este un alt important simbol al religiei creștine³⁸.

Prezența ramurii de *măslin*³⁹ și a ramurii de *stejar*⁴⁰, ca elemente din emblema sigiliului constituie o aluzie la succesul, recompensa și trăinicia în timp a învățăturii din școală.

Informațiile cuprinse în sigiliul descris mai sus oglindesc simbolic puterea de expresivitate a mesajului transmis, iar textul legendei ne prezintă denumirea posesorului. Acest sigiliu transmite acea emotivitate ce leagă generațiile, trezește interesul pentru interpretarea reală a reprezentării din emblemă, reține atenția prin frumusețea

și originalitatea imaginii. Sigiliul aplicat în ceară roșie, uneori cu timbru mobil pe actele emise de Deputație dovedește faptul că tiparul sigilar a fost întrebuințat pentru validarea documentelor școlare la Arad.

că nu sunt supuși eroziunii timpului, implacabil pentru alte ființe și nu îmbătrânesc niciodată [...]. Din punct de vedere uman, ei simbolizează aspirațiile spre perfecțiune, elanurile ascensionale, sufletul pur (Ivan Evseev, *Dicționar de simboluri*, București, 2007, 206); Jean Chevalier, Alain Gheerbrant, *op. cit.*, 228; îngerul este un personaj, o persoană inocentă, pură, candidă, plină de naturalețe și sinceritate.

³⁵ Pentru detalii privind semnificațiile cheii, vezi Ivan Evseev, *op. cit.*, 81 și Jean Chevalier, Alain Gheerbrant, *op. cit.*, 228–229.

³⁶ Jean Chevalier, Alain Gheerbrant, *op. cit.*, 229.

³⁷ Vezi Ivan Evseev, *op. cit.*, 69.

³⁸ Ochiul ca organ al cunoașterii supreme, al luminii și al științei divine este prezent și în simbolică și imagistica religiei creștine, unde apare „Ochiul Domnului”, încadrat într-un triunghi (semnul Sf. Treimi) sau aureolat de raze solare (Ivan Evseev, *op. cit.*, 293). Despre tema acestui simbol din punct de vedere religios, mai precis din perspectiva teologică a cultului creștin-ortodox și a tradițiilor dogmatice bizantine, vezi Ieromonah Mihail Ghețău, *Ochiul lui Dumnezeu o istorie vizuală a unor simboluri*, Iași (2020), 163–223.

³⁹ Măslin = simbolizează pacea, fecunditatea, purificarea, puterea, victoria, gloria, răsplată și recompensa, vezi Ivan Evseev, *op. cit.*, 252 și Jean Chevalier, Alain Gheerbrant, *op. cit.*, 575–576.

⁴⁰ Stejar = simbolul forței și al puterii. Pentru alte detalii, vezi Ivan Evseev, *op. cit.*, 394–396 și Jean Chevalier, Alain Gheerbrant, *op. cit.*, 865–866.

1.

2.

Pl. I. 1. Sigiliul Deputăției fondurilor școlare naționale preparandiale de lege greco-neunită (1815). Sursă: Arhivele Naționale Serviciul Județean Arad, Colecția Crișan Ștefan, dosar 9, fila 11v. / *The seal of the Deputation of the National Preparandial School Funds of the Greek-Non-United Rite (1815).* Source: National Archives, Arad County Branch, Crișan Ștefan Collection, file 9, folio 11 verso. 2. Sigiliul timbrat al Deputăției fondurilor școlare naționale preparandiale de lege greco-neunită (1815). Sursă: Arhivele Naționale, Serviciul Județean Arad, Colecția Crișan Ștefan, dosar 9, fila 49. / *The stamped seal of the Deputation of the National Preparandial School Funds of the Greek-Non-United Rite (1815).* Source: National Archives, Arad County Branch, Crișan Ștefan Collection, file 9, folio 49.